

Sovyetler Birliği ve Türkiye İlişkilerinde General Frunze'nin Rolü

İç savaş sırasında Kızıl Ordu'nun en başarılı askeri liderlerinden biri, devrimci, Sovyet devlet adamı Mihail VasilyeviçFrunze... Rusya'nın çeşitli yerlerine ismini vermiş, Kırgızistan'da anıtı olan önemli bir tarihi portre! Bişkek'te doğan Mihail VasilyeviçFrunze'nin; Beyaz Ordu Komutanı Kolçak'a ve Kırım'da Baron PyotrVrangel'in birliklerine karşı aldığı zaferler adını hem Kırgızistan'da hem de Rusya Federasyonu'nda unutulmazlar arasına yazdırmıştır. Peki Rusya ve Kırgızistan için önemli olan bu tarihi figürün silueti Taksim'de bulunan Cumhuriyet Anıtı'nda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün arkasında yer almasının nedeni nedir?

Mihail VasilyeviçFrunze, 25 Ocak (2 Şubat) 1885 tarihinde Batı Türkistan'ın Semireç vilayeti Pişpek (Günümüz- Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Başkenti Bişkek) şehrinde doğdu. Babası VasiliyMihayloviç Moldovyalı, annesi ise Rusya'nın Voronej vilayetinden Semireç'egöç eden bir aile mensubudur. Ailesinin ikinci çocuğu olan Frunze'nin1 abisi 3 kız kardeşi vardır. Abisi ve kardeşleri de eğitim konusunda oldukça başarılıydı. Kendisi eğitim hayatını Sankt-Peterburg'da devam ettirmeye karar verdi. 1904'te St. Petersburg Politeknik Enstitüsü'ne girdi ve Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katıldı. 9 Ocak 1905'teki Kanlı Pazar günü St. Petersburg'daki Saray Meydanı'ndaki gösteriye katıldı ve kolundan yaralandı. Hayatındaki dönüm noktalarının ilki bu yaralanma olmuştur. O dönemi anlatırken kendisini "devrimin generali" haline getiren şeyin bu olay olduğunu itiraf etmiştir. 1905 yılında işçilerden oluşan silahlı ekiplerin başında yer almış, 1905 yılındaki silahlı ayaklanmaya katılmıştır. Yine 1905-1907 devrimleri sırasında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin üyesi olarak çeşitli çalışmalarda bulunmuştur.

Tüm bu süreçlerin akabinde 1906 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 4. kongresi için gittiği Stockholm şehrinde hayatının ikinci dönüm noktasını Vladimir Ilyic Lenin ile tanışarak yaşadı.1907 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 5. Kongresi'nde ise delege olarak seçildi. Delege olarak seçildikten sonra tutuklandı ve 4 yıl ağır çalışma cezasına çaptırıldı. Mahkumken NikitaPerlov ismindeki polis memurunu öldürmeye çalıştı. Mahkemepolise silahlı direniş ve iki kez cinayete teşebbüsten ölüm cezasına çaptırmıştır. Bu ceza kamuoyunun baskısıyla 6 yıl ağır çalışmaya çevrilmiştir. Bu cezalar neticesinde hapishaneye gönderilmiştir.1914 yılının Mart ayında Irkutsk'ta bulunan Manzurka köyüne kalıcı olarak yerleşime gönderildi. Burada da devrimci fikirleri, örgütlenmenin önemi, hak ve yönetime katılımın değeri üzerine çalışmalarda bulunmuş ve sürgün örgütü kurmuştur. Manzurka'dan önce Chita'ya kaçmış sonra Moskova'ya taşınmıştır. Partide aldığı görevler doğrultusunda Belarus'un Minsk şehrine polis şefi olarak atanmıştır. Bu atamadan sonra çok çeşitli görevlerde yer alan Frunze'nin görevleri şöyle sıralanabilir: Minsk ve Vilna eyaletlerinin Köylü Temsilcileri Konseyi'nin yürütme komitesi başkanı, Köylü Gazetesi'nin editörü, Rusya Demokrat İşçi Partisi Minsk Şehir Komitesi organizatörü ve üyesi, Batı Cephesi'nin 3. ve 10. ordularında yeraltı parti hücreleri oluşturma organizatörü, Yaroslavaskeri bölgesinin askeri komiseri, 3 Aralık 1920'de Ukrayna Devrimci Askeri Konseyi'nin komiseri ve Ukrayna ve Kırım silahlı kuvvetleri komutanlığına atandı, aynı zamanda Komünist Parti (Bolşevikler) Merkez Komitesi Politbüro üyeliğine seçilmiştir. Kasım 1921'de Ukrayna ile Türkiye arasındaki ilişkileri kurmak üzere Ankara Olağanüstü Büyükelçiliđi'ne başkanlık etti ve Atatürk'le görüşmelerde bulundu. Mart 1924'ten itibaren -SSCB Devrimci Askeri Konseyi Başkan Yardımcısı ve Askeri ve Deniz İşleri Halk Komiseri,

Nisan 1924'ten itibaren - aynı anda Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanı ve Kızıl Ordu Askeri Akademisi Başkanı, Ocak 1925 tarihinden itibaren SSCB Devrimci Askeri Konseyi Başkanı ve Askeri ve Deniz İşleri Halk Komiseri olarak görev yapmıştır.

Henüz 40 yaşındayken 1925 yılında mide ülseri tespitiyle bir daha hiçbir zaman kalkamayacağı ameliyat masasına alınmıştır. Kimi dedikodulara bakılırsa bu durumun Stalin tarafından organize edildiğidir. İkinci bir dedikodu ise devrimci liderleri temizleme operasyonudur. Tüm bunlar tarihin karanlık köşesinde dururken ölümün dikkatsizce yapılan bir ameliyatın sonucu olarak gerçekleştiği görüşü benimsenmiştir.

“Güney ve Doğu sınırlarımızın ötesinde olanları ise çoğunlukla ya da hiç bilmiyor ya da çok az bilgiye sahibiyiz. Oysa hem politik ve ekonomik çıkarlarımız açısından hem de dünyadaki kurtuluş hareketlerin geleceği açısından bu olaylar büyük ilgi çekmektedir. En yakın güney komşumuz olan Türkiye bu konuda özellikle önemlidir bizim için.”

M.V. Frunze

Lenin'in jeopolitik hesaplamaları Türkiye'nin kaybedilmemesi gerektiğini söylüyordu. Kaldı ki

tarihsel olarak Rusya'nın sempatisi Ortodoks Atina'ya yönelikti. Ancak Lenin, önceki ittifakların sistemini bozarak oyunun gidişatını değiştirdi. 26 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal'in Lenin'e gönderdiği mektup Lenin'in aldığı karara önemli etkisi olmuştur.

“Emperyalist hükümetler aleyhine harekâtı ve bunların tahakküm ve esareti altında bulunan mazlum insanların kurtuluşu gayesini hedefleyen Bolşevik Ruslarla mesai ve hareket birliğini kabul ediyoruz. Evvela, milli topraklarımızı işgal altında bulunduran emperyalist kuvvetleri kovmak ve gelecekte emperyalizm aleyhine vuku bulacak ortak mücadelelerimiz için dahili kuvvetlerimizi şekillendirmek üzere, şimdilik ilk taksit olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak miktarda cephane ve diğer fenni harp vasıtaları ve sıhhi malzemenin ve yalnız Doğu'da harekât icra edecek olan kuvvetler için erzakın, Rus Sovyetler Cumhuriyeti'nce temini rica olunur.”

M. K. Atatürk

Şartların hemen olgunlaşması üzerine diplomatik ilişkiler başlatılmış ve M.V. Frunze, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin büyükelçisi olarak yaklaşık kırk kişilik bir heyetle birlikte 5 Kasım 1921'de Harkov'dan (günümüzde Ukrayna sınırlarındadır) yola çıkarak önce Tiflis'e gelmiştir. Tiflis'ten önce Batum oradan da vapurla Trabzon'a gelmiştir. 5 Kasım'da Ankara'ya başlayan yolculuğu 13 Aralık'ta bitmiştir. Bu ziyaret Bolşeviklerin Yunan, İngiliz, Fransız, Ermeni ve İtalyan birliklerine karşı savaşı Ankara hükümetine desteği anlamına gelmekteydi. Frunze ziyaretinin akabinde yazdığı raporda ziyaretinin anlamını şu cümlelerle raporuna yazmıştır. *“Ankara'nın bile Yunan ordularınca alınma olanağı belirlediği bir zamanda Sovyet Ukrayna, Rusya'nın da onayıyla oraya bir elçi göndererek Türkiye'ye karşı dostluk eğilimini herkesten önce göstermek gereğini duymuştur. Bu olay bizim dostluk isteğimizi apaçık göstermiş oldu.”* Bu destek hem diplomatik hem de ekonomik olarak gösterilmiş; Sovyet Rusya milyon altın ruble, mermi, tüfek, makineli tüfek ve yiyecek olarak verilmiştir. Sovyet Rusya, 1920'den 1922'ye kadar toplamda 10 milyon para, 39 bin tüfek, 327

makineli tüfek, 147 bin mermi ve iki destroyer - "Zhivoy" ve "Creepy" sağladı. Sovyet uzmanları askeri üretimin kurulmasına yardımcı oldu: onların liderliği altında iki barut fabrikası inşa edildi. Hem Frunze hem de Aralov yardım dağıtıcısı olarak hareket etti. Sovyet generali, bir yetimhanenin kurulması için Trabzon yönetimine 100 bin ruble, Aralov ise saha matbaaları ve film enstalasyonlarının satın alınması için orduya 20 bin lira bağışladı. Sovyet yetkililerinin Mayıs 1922'deki son parasal katkısı en önemlilerinden biriydi: 3,5 milyon altın ruble olmuştur.

Sonuç olarak Frunze'nin Ankara ziyareti birçok açıdan faydagöstermiştir. Bu faydaların en başında Sovyet devletleri ile Anadolu Türkiye'sinin arasındaki bağların kurulmasıdır. Bu bağların kurulması açısından Ali Fuat Paşa 22 Aralık 1920 tarihinde zaten Moskova'ya büyükelçi olarak gönderilmişti. Moskova ise 29 Mart 1921 tarihinde ilk büyükelçisini Türkiye'ye gönderdi. Diplomatik kanalların açıldıktan sonra işbirliğine dönüşmesi açısından Frunze'nin ziyareti bir hayli değerlidir. Diğer en önemli fayda; tarafların tereddütlerinin kaldırılması ve güvenin tesis edilmesidir. Güvenin tesis edilmesi açısından taraflar arasında önemli bilgi paylaşımları yapılmıştır. Türk-Yunan ordularının yazışmaları, askeri verileri, cephe gerisi bilgileri Frunze'ye tüm şeffaflığıyla anlatılmıştır. Bu hamle Türkiye'nin Sovyet Ukrayna'sına açtığı güven hesabı olarak değerlendirilebilir. Güvenin tesisi üzerine yapılan diğer bir hamle ise Ankara'nın Fransızlarla yaptığı anlaşmayı tüm açıklığıyla Frunze'ye paylaşması olmuştur. Buraya bir parantez açacak olursak Lenin ve ekibinin en büyük tereddütlerinden biri Ankara-Fransa arasında yapılan anlaşmadır.

Ankara hükümetinin en güçlü tereddütlerinden biri ise Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye saldırma ihtimaliydi. Frunze'nin defterine Ankara'ya gönderilmesinin amaçlarından birinin böyle bir tereddütü kaldırmak olmadığını yazarken dostane yaklaşımı, Türk ordusuna verilmek üzere getirilen askeri yardımı bu ihtimali ortadan kaldırdığına inanıyordu. Ankara Frunze'yi kaygılarla karşılamış, ziyaretin son günü ise kaygılarının ve tereddütlerinin büyük kısmından sıyrılarak yolcu etmiştir. Frunze, Kızıl Ordu'nun Ankara'ya karşı saldırı hikayesini Beyaz Ordu, Menşevikler ve Ermeni Taşnak-Sütun mensuplarının Türkiye'de yaptıkları kulislerden çıktığı ve yaygınlaştığı kanaatindeydi.

Lenin'in jeopolitik hesaplarında Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarında emperyalist devletlerin emellerinin gerçekleşmemesi üzerinedir. Emperyalistlerden kurtarılması gereken Türkiye'nin de Güney Kafkasya'ya bakış açısı kendi iç politikalarına uygun olması önem arz etmektedir. Frunze'nin ziyareti bu denklemin kurulmasında önemli bir faktör olmuştur. Frunze'ye göre; Türkiye'nin TBMM tarafından yönetilmesi Sovyetler Birliği'nin hem iç hem uluslararası arenada güney sınırlarının güvenliği ile daha rahat hareket edebileceğinin göstergesiydi. 4 Ocak 1922 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Lenin'e gönderdiği mektup, özellikle bu son cümle garantisi mahiyetinde olmuştur.

“Türkiye Rusya'ya, bilhassa son birkaç ayın Rusya'sına Batı Avrupa'ya olduğundan çok daha yakındır. Memleketlerimiz arasında bir diğer ve daha mühim benzerlik, bizim kapitalizm ve emperyalizme karşı mücadelemizde yatmaktadır. Sizi temin ederim ki, Sovyet Rusya'ya karşı doğrudan veya dolaylı olarak asla hiçbir anlaşmaya ve ittifaka dahil olmayacağız.”

Bu ziyarete esnasında eğitim, sosyal ve iktisadi konular ele alınmıştır. Ziyaretten sonra 21 Ocak 1922 tarihinde Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Türkiye arasında anlaşma imzalanmıştır. Frunze'nin ziyareti esnasında fark ettiği ve özellikle üzerinde durduğu Anadolu Türkiye'sinin onca savaşa ve millete karşı inançla, istekle savaşıacağıdır. Ortak çıkarların uyuşması, Batı emperyalizmine karşı benzer duruşların sergilenmesi, tereddütlerin

kaldırılması, güvenin tesis edilmesi, iktisadi ve askeri yardımların oluşturulmasıbu ziyaretle tescillenmiştir.